

The Influence of Economic Factors on Migration from Iran: A Focus on the Misery Index¹

Mohammad Hassanzadeh^{*1}, Abdolrahim Hashemi deaj², Roghayeh Aghazadeh³

1. Professor of Economics, Department of Economics Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

2. Associate Professor of Economics, Department of Economics, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

3. MSc of Department of Economics, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

Received Date: 25 February 2025 Accepted Date: 29 May 2025

Abstract

Background and Objective: Migration, as an influential demographic event, creates significant changes in the structure and distribution of the population. Migration, not only as a phenomenon, but also as a metaphenomenon (an event that occurs due to the context and situation in which people live), has arisen from numerous economic, social, political, and cultural factors. For this reason, the causes and motivations of migration can be examined from different dimensions. Migration from Iran is a complex and multidimensional issue that has attracted much attention in recent years. The aim of this article is to examine the impact of economic factors on migration from Iran, with a special focus on the misery index (sum of inflation and unemployment).

Methodology The present study was conducted using a descriptive-analytical method and the documentary-library method was used to collect information. All data on the desired variables were used annually for the period 2000 to 2022. The self-explanatory method with distributional lags was used to examine the relationship between variables. The models presented to examine the effects of lags are known as distributional lag models, one of the most recent methods for these studies is the self-explanatory distributional lags or ARDL method.

Findingssand Conclusion: The research findings indicate that the variables population, poverty index and GDP have a significant effect on migration from Iran, but the Gini coefficient inequality index does not have a significant effect on migration. . The poverty index also has a significant and positive effect on migration. . On the contrary, economic growth has a significant and negative effect on migration, so that a one percent increase in economic growth can reduce the migration rate by 0.1 percent. The results show that three key factors population growth, poverty rate and economic growth directly affect the migration process from Iran. With the increase in population, the pressure on the country's economic and social resources intensifies. In conditions where job opportunities and public services are not developed, people may migrate in search of better living conditions.

Keywords Immigration, Misery index, Economic Factors, Unemployment, Inflation.

¹ This article extracted from the second type of research project entitled "The Impact of Labor Migration on Macroeconomic Variables: A General Equilibrium Approach" with contract number 6312/9/D/1402, which was carried out with the support of the University of Mohaghegh Ardabili. Project leader: first Author.

^{*} Corresponding Author Email: m.hassanzadeh@uma.ac.ir

Cite this article: Hassanzadeh, M., Hashemi dizaj, A. and Aghazadeh, R. (2025). The Influence of Economic Factors on Migration from Iran: A Focus on the Misery Index. *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 6(2), 397-411.

تأثیر عوامل اقتصادی بر مهاجرت از ایران با تأکید بر شاخص فلاکت^۱

محمد حسن زاده* عبدالرحیم هاشمی دیزج^۲، رقیه آقازاده^۳

۱. استاد، گروه اقتصاد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

۲. دانشیار، گروه اقتصاد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

۳. کارشناس ارشد، گروه اقتصاد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۸

چکیده

زمینه و هدف: مهاجرت به عنوان واقعه تأثیرگذار جمعیتی، تغییرات قابل ملاحظه‌ای را در ساخت و توزیع جمعیت ایجاد می‌کند. مهاجرت نه تنها به عنوان یک پدیده، بلکه به عنوان یک فرایند (واقعه‌ای که اتفاق آن به دلیل بستر و موقعیتی است که مردم در آن زندگی می‌کنند) از عوامل متعدد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی نشأت گرفته است. به این دلیل، علل و انگیزه‌های مهاجرت را می‌توان از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داد. مهاجرت از ایران موضوعی پیچیده و چند بعدی است که در سال‌های اخیر توجه زیادی را به خود جلب کرده است. هدف این مقاله بررسی تأثیر عوامل اقتصادی بر مهاجرت از ایران با تمرکز ویژه بر شاخص فلاکت (مجموع تورم و بیکاری) است.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی انجام و برای گردآوری اطلاعات از روش اسنادی - کتابخانه‌ای استفاده شده است. تمامی داده‌های متغیرهای مورد نظر به صورت سالیانه برای دوره زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ استفاده شده است. برای بررسی ارتباط میان متغیرها از روش خود توضیح با وقفه‌های توزیعی استفاده شده است. مدل‌هایی که برای بررسی اثرات تأخیری ارائه می‌شوند، معروف به مدل‌های با وقفه توزیعی هستند که یکی از جدیدترین روش‌ها برای این بررسی‌ها، روش خود توضیح با وقفه‌های توزیعی یا ARDL است. در این مدل، متغیر وابسته تحت تأثیر وقفه‌های این متغیر و سایر متغیرهای مستقل قرار دارد.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که متغیرهای جمعیت، شاخص فلاکت و تولید ناخالص داخلی تأثیر معناداری بر مهاجرت از ایران دارند، اما شاخص نابرابری ضریب جینی تأثیر معناداری بر مهاجرت ندارد. شاخص فلاکت نیز تأثیر مثبت و قابل توجهی بر مهاجرت دارد. برعکس، رشد اقتصادی تأثیر منفی و معناداری بر مهاجرت دارد، به طوری که یک درصد افزایش در رشد اقتصادی می‌تواند نرخ مهاجرت را ۰/۱ درصد کاهش دهد. نتایج نشان می‌دهد که سه عامل کلیدی رشد جمعیت، نرخ فقر و رشد اقتصادی به طور مستقیم بر روند مهاجرت از ایران تأثیر می‌گذارند. با افزایش جمعیت، فشار بر منابع اقتصادی و اجتماعی کشور تشدید می‌شود. در شرایطی که فرصت‌های شغلی و خدمات عمومی توسعه نیافته‌اند، افراد ممکن است برای جستجوی شرایط زندگی بهتر مهاجرت کنند. شاخص فلاکت، که هم نرخ تورم و هم نرخ بیکاری را در بر می‌گیرد، به عنوان یک شاخص حیاتی برای عملکرد اقتصادی عمل می‌کند.

واژه‌های کلیدی: مهاجرت؛ شاخص فلاکت؛ عوامل اقتصادی، بیکاری، تورم.

^۱ این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی نوع دوم تحت عنوان "تأثیر مهاجرت نیروی کار بر متغیرهای کلان اقتصادی: رهیافت تعادل عمومی" به شماره قرارداد ۱۴۰۲/۵/۹/۶۳۱۲ است که با حمایت دانشگاه محقق اردبیلی انجام شده است. مجری طرح: نویسنده اول.

* نویسنده مسئول : m.hassanzadeh@uma.ac.ir

ارجاع به این مقاله: حسن زاده، محمد، هاشمی دیزج، عبدالرحیم و آقازاده، رقیه. (۱۴۰۴). تأثیر عوامل اقتصادی بر مهاجرت از ایران با تأکید بر شاخص فلاکت. فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۶(۲)، ۳۹۷-۴۱۱.

مقدمه و بیان مسأله

پدیده مهاجرت عبارت است از جابجایی مردم از مکانی به مکانی دیگر به علل و عوامل مختلف. کوتاری (۲۰۰۲)، مهاجرت را به حرکت یک فرد یا گروهی از افراد در امتداد مرزهای سیاسی از یک واحد جغرافیایی به واحدی دیگر برای اقامت دائم یا موقت در مکانی غیر از کشور مادر، تعریف می‌کند و آن را عاملی برای تغییر وضعیت فرد مهاجرت‌کننده لحاظ می‌کند (Motaghi, 2015). کریترز نیز مهاجرت را تغییر مکان اقامت معمول فرد از یک کشور به کشور دیگر، تعریف می‌کند و به عبارتی، هرگونه تغییر مکانی که منجر به اقامت فرد در یک دوره زمانی (حداقل یک سال) شود، به مهاجرت معروف است (Kritz, 2009).

مهاجرت افراد به عنوان یک پاسخ مهم جمعیتی به شرایط جامعه در پی دستیابی به شرایط بهتر زندگی و برطرف کردن نیازهای خود است. مهاجرت به این منظور صورت می‌گیرد که تصاویری مطلوب از یک آینده محقق، یا از تحقق تصویری نامطلوب جلوگیری شود (Taheri Demneh & Kazemi, 2018). بر اساس شواهد آماری، مهاجرت‌های بین‌المللی در دو دهه گذشته حدود دو برابر افزایش یافته است. جمعیت مهاجران در سال ۲۰۱۹ در سراسر دنیا بالغ بر ۲۷۲ میلیون نفر گردیده است (World Migration Report, 2020).

مهاجرت از جمله مفاهیمی است که از زمان پیدایش و حیات انسان روی کره زمین وجود داشته است. دستیابی به شرایط بهتر اقتصادی، محیط بهتر یا پیوستن به سایر اعضای خانواده در منطقه دیگر به مهاجرت بشر منجر شده است. مهاجرت شکل‌های گوناگونی دارد و فقط به مهاجرت از کشور در حال توسعه به کشور توسعه یافته که به آن جنوب - شمال می‌گویند، خلاصه نمی‌شود. در سال‌های اخیر کشورهای توسعه یافته‌ای مثل آمریکا و کانادا پذیرای مهاجران از دیگر کشورهای توسعه یافته همانند فرانسه و انگلیس بوده‌اند (شمال - شمال). از طرف دیگر، کشورهای در حال توسعه‌ای مثل چین و هند مقصد جذابی برای مهاجران کشورهای فیلیپین و اندونزی بوده‌اند (جنوب - جنوب) و در بعضی موارد دیده شده است که مهاجرانی از کشور توسعه یافته‌ای مثل پرتغال به کشور در حال توسعه‌ای مثل برزیل وارد شده‌اند (شمال - جنوب) (Leal & Harder, 2021).

فرد مهاجر با جابجایی از مکانی به مکان دیگر، هم خود، هم مکانی که از آن مهاجرت کرده است و هم مکانی که به آن مهاجرت می‌کند را تحت تاثیر قرار می‌دهد (Jantan et al., 2015). برخی کشورها از مهاجرت بیشتر تاثیر می‌گیرند و می‌توان انتظار داشت که این پیامدها در نظام اجتماعی و رفاهی در این کشورها تاثیر بیشتری بگذارد (Sipinen et al., 2020). اگرچه پدیده مهاجرت در همه جوامع و زمان‌ها مطرح بوده است، اما ماهیت، علل و آثار آن در جوامع مختلف یکسان نیست (Oskooe and Akbari, 2015؛ Sadeghi and Ofoghi, 2005).

پدیده مهاجرت خارج از کشور، فرایندی پویا است که عوامل مختلفی می‌توانند بر آن تاثیر داشته باشد و نباید چنین تصور شود که تصمیمات فردی و منافع محدود و شخصی افراد به تنهایی سبب ایجاد موج مهاجرت از کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته به سمت دنیای پیشرفته می‌شود. بنابراین، شناخت علل و انگیزه‌های مهاجرت، می‌تواند کشورهای مبدا و یا مقصد مهاجرت را در جهت سیاست‌گذاری برای مدیریت مهاجرت یاری دهد.

از این رو پژوهش حاضر بر آن است تا با رویکردی تحلیلی (با بهره‌گیری از شاخص‌های اقتصادی) و با کمک مدل داده‌های سری زمانی، به بحث و بررسی پیرامون تاثیرگذاری شاخص‌های اقتصادی بر مهاجرت از کشور ایران (با تاکید بر شاخص فلاکت) پرداخته و از این حیث، علاوه بر تطبیق وضعیت مهاجرت بین‌المللی در کشور ایران با شاخص‌های اقتصادی به ویژه شاخص فلاکت، رویکردی جدید در زمینه مهاجرت از کشور ایران را مطرح کند. بر این اساس، پرسش اصلی پیش روی پژوهش حاضر این است که عوامل اقتصادی چه تاثیری بر مهاجرت از کشور ایران دارد؟

تمایل به مهاجرت از مواردی است که در سال‌های اخیر توجه زیادی را در ادبیات مهاجرت به خود جلب کرده است. در تعریف این اصطلاح، کسی دارای تمایل به مهاجرت است که مهاجرت را در مقایسه با ماندن در کشور مبدا ترجیح دهد. بررسی تمایل به

مهاجرت، که مستلزم تمرکز بر کشورهای مبدا است، به دو دلیل اهمیت دارد: (۱) بخشی جدایی ناپذیر از پویایی‌های مهاجرت است؛ بدین معنا که تمام کسانی که اقدام به مهاجرت می‌کنند تمایل به مهاجرت دارند. در حالی که ممکن است تمام کسانی که تمایل به مهاجرت داشته باشند به دلیل موانع موجود نتوانند مهاجرت کنند؛ (۲) تمایل به مهاجرت می‌تواند به طرق گوناگون بر تخصیص منابع اثر بگذارد (Carling and Collins, 2020).

با وجود جریان‌های مهاجرتی از کشورهای همسایه (به ویژه افغانستان) به ایران، همچنان ایران مهاجران زیادی را به کشورهای دیگر فرستاده و در دسته کشورهای مهاجر فرست قرار دارد. در همین رابطه رتبه ایران در میان سایر کشورها در سال ۲۰۲۰ از نظر شاخص‌های کلیدی مهاجرت بین‌المللی مانند مهاجرفرستی و مهاجرپذیری به ترتیب ۵۴ و ۲۳ در بین ۲۳۲ کشور و منطقه است (Iran migration Observatory, 2021).

مهاجرت به عنوان واقعه تأثیرگذار جمعیتی، تغییرات قابل ملاحظه‌ای را در ساخت و توزیع جمعیت ایجاد می‌کند. مهاجرت نه تنها به عنوان یک پدیده، بلکه به عنوان یک فرایند (واقعه‌ای که اتفاق آن به دلیل بستر و موقعیتی است که مردم در آن زندگی می‌کنند) از عوامل متعدد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نشأت گرفته است. به این دلیل، علل و انگیزه‌های مهاجرت را می‌توان از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داد (Mirzamostafa and Ghasemi, 2013).

در سراسر جهان به خصوص پس از جنگ جهانی دوم، مهاجرت به عنوان پدیده‌ای جمعیتی از بسیاری جهات حائز اهمیت گردید و نظریه پردازان علوم مختلف درباره علل و عوامل آن به بحث و تبادل نظر پرداختند. مهاجرت در معنای عام کلمه عبارت است از «تغییر محل اقامت فرد از یک نقطه به نقطه‌ای دیگر»، این نقطه را معمولاً محدوده‌ی یک شهر یا روستا در نظر می‌گیرند. لغت نامه جمعیت شناسی سازمان ملل، مهاجرت را شکلی از تحرک جغرافیایی یا مکانی می‌داند که میان دو واحد جغرافیایی صورت می‌گیرد. این تحرک جغرافیایی تغییر اقامتگاه از مبدأ یا محل حرکت به مقصد یا محل ورود است. این پدیده که امروزه به معضلی برای کشورهای در حال توسعه تبدیل شده (به ویژه در سطح مهاجران نخبه)، ریشه‌های اجتماعی، روانشناختی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی مختلفی داشته و در گونه‌های مختلف، براساس کارکردی متفاوت صورت می‌گیرد، که البته از سطوحی چند وجهی نیز برخوردار است. برای نمونه، بر اساس نظریه‌های مهاجرتی، مدل‌های جاذبه (عواملی که باعث جذب در منطقه مقصد می‌شود) و دافعه (عواملی که باعث دفع انسان‌ها از محل اسکان خود می‌شود)، که در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم مطرح شده و از اصلی‌ترین نظریات مربوط به مهاجرت محسوب می‌شود و نظریات بسیاری بر اساس آن پایه‌گذاری شده، در ارتباط با تأثیر عوامل مجذوب کننده و طرد کننده مناطق در مهاجرت صحبت می‌کنند که این عوامل می‌توانند تمام ریشه‌های پیش گفته (اعم از اقتصادی) را در برگیرند که توسط اندیشمندان بسیاری مورد توجه قرار گرفته است. البته با وجود انتقادهایی که به این نظریات شده، این مباحث، همچنان از قدرت مانور بالایی برخوردار هستند (Motaghi, 2015).

کشور ایران نیز، به عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه از پدیده مهاجرت در امان نبوده و افراد متعددی از این کشور، به دلایل پیش گفته به سمت کشورهای توسعه یافته سوق پیدا می‌کنند. این مهاجرت‌ها که در سطوح بالایی، مربوط به جمعیت نخبه نیز می‌شود، (Alaeddini et al., 2005)، وضعیت کشور را با مسائل پیش روی متعددی روبرو کرده و پژوهشگران و سیاستمداران را به بحث و بررسی در این زمینه، وا می‌دارد.

در زمینه تأثیر عوامل اقتصادی مؤثر بر مهاجرت به خارج از کشور، پژوهش‌های نسبتاً محدودی انجام شده است و از اینرو به جهت آثار و پیامدهای قابل ملاحظه‌ای که این پدیده به همراه دارد، مطالعه حاضر با تأکید بر شاخص فلاکت که حاصل دو متغیر مهم اقتصادی تأثیرگذار بر کیفیت زندگی مردم یعنی تورم و بیکاری است، به بررسی این عوامل می‌پردازد.

اهمیت انجام این پژوهش از آنجا نشأت می‌گیرد که با مشخص شدن تأثیر عوامل اقتصادی بر مهاجرت از ایران با تأکید بر شاخص فلاکت پیشنهادهای در راستای بهبود و برنامه‌ریزی در راستای مدیریت مهاجرت ارائه می‌شود که می‌تواند مورد استفاده مسئولین و مدیران قرار گیرد.

مبانی نظری

نظریه نئوکلاسیک چارچوب رایجی است که در تحلیل مهاجرت نیروی کار استفاده می‌شود. بر اساس این نظریه، دلیل مهاجرت، تفاوت سطح دستمزد و شرایط اشتغال در مناطق مختلف جغرافیایی است. در سطح خرد، افراد تجزیه و تحلیل هزینه و فایده را انجام می‌دهند و اگر مزایای مهاجرت بیشتر از هزینه‌ها باشد، مهاجرت می‌کنند. اساساً، مهاجران به دنبال به حداکثر رساندن ارزش فعلی خالص درآمد خود در یک دوره مورد نظر هستند. با گسترش سیستم‌های حمل و نقل در سطح بین‌المللی هزینه مهاجرت کاهش یافته است و چارچوب تحلیل هزینه - فایده مهاجرت، درآمد خالص حاصل از مهاجرت را افزایش داده است (Bohlman, 2010).

اقتصاد جدید مهاجرت نیروی کار دیدگاه کلاسیک را گسترش می‌دهد و مهاجرت را به عنوان یک استراتژی خانواده برای به حداقل رساندن تأثیر نواقص بازار و خطرات مرتبط با آن از نظر اشتغال و درآمد توجیه می‌کند (Stark et al., 1997). رویکردهای ساختاری، که ریشه در نظریه‌های وابستگی و سیستم جهانی دارند، بر مهاجرت نیروی کار نیز متمرکز شده‌اند (Wallerstein, 1989). کاستلس و کوساک جریان‌های مهاجرت به اروپای غربی از سال ۱۹۴۵ به بعد را به عنوان پیامد انباشت سرمایه، ناشی از نابرابری بین مناطق مرکزی و پیرامونی در سیستم جهانی سرمایه‌داری در نظر گرفتند (Castles & Kosack, 1972; Scholten et al., 2022). نظریه بازار کار دوگانه نیز توضیحی برای مهاجرت به کشورهای توسعه‌یافته ارائه می‌دهد. بر اساس این نظریه بازار کار کشورهای توسعه یافته به دو بخش اولیه و ثانویه تقسیم می‌شود. بازار ثانویه دارای سطح دستمزد کمتر، شرایط کاری چالش برانگیزتر و عدم امکان پیشرفت شغلی در مقایسه با بازار اولیه است. مهاجران جذب بخش ثانویه می‌شوند زیرا تقاضای دائمی برای نیروی کار در این بخش وجود دارد. در این نظریه، توجیه مهاجرت، تقاضای دائمی در بازار کار ثانویه است و مهاجرت با عوامل کششی در کشورهای توسعه یافته مرتبط است (Gurieva & Dzhioev, 2015).

بر اساس دیدگاه اورت لی^۱ مهاجرت انتخابی است و تحت تأثیر عوامل رانشی^۲ و عوامل کششی^۳ قرار دارد (Faridi, 2018). به گفته لی، تصمیمات مهاجرت را می‌توان به عوامل مرتبط با منطقه مبدأ، عوامل مرتبط با منطقه مقصد، موانع مداخله‌گر و عوامل شخصی طبقه بندی کرد (Bean & Brown, 2014). بنابراین مهاجرت را می‌توان به عنوان یک تصمیم زیرکانه افراد برای بهره‌مندی از فرصت‌هایی که در سرزمین مادری خود کافی نیست در نظر گرفت. عوامل رانشی مؤثر بر مهاجرت شامل شرایطی است که افراد را مجبور به ترک خانه‌های خود می‌کند. عوامل رانشی مؤثر بر مهاجرت را می‌توان به عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی دسته بندی کرد. از جمله عوامل اقتصادی مؤثر بر مهاجرت می‌توان به کمبود اشتغال اشاره کرد (Urbański, 2022). ابراهیم و همکاران بیان می‌کنند که محدودیت مشاغل و جمعیت بیش از حد کشورهای در حال توسعه به مهاجرت به کشورهای توسعه یافته کمک می‌کند (Ibrahim et al., 2019). استانداردهای پایین زندگی یکی دیگر از عواملی است که باعث مهاجرت می‌شود. مهاجران در جست‌وجوی فرصت‌هایی برای بهبود زندگی خود و خانواده‌هایشان تصمیم می‌گیرند به کشورهای دیگر مهاجرت کنند. مهاجرت به کشورهای توسعه یافته فرصت‌هایی را برای مهاجران فراهم می‌کند تا درآمد خود را بهبود بخشند و مشارکت خود را در بازار تقویت کنند (Llull, 2018). از دیگر عوامل اقتصادی محرک مهاجرت می‌توان به بلایای طبیعی مانند سیل اشاره کرد که منابع درآمدی را از بین می‌برد و کمبود غذا و سرپناه ناشی از خرابه‌ها را ایجاد می‌کند (Urbański, 2022).

بر اساس دیدگاه بوهلمن، نظریه‌های مختلفی که مهاجرت را توضیح می‌دهند، با یکدیگر تناقض ندارند و همه عواملی که باعث می‌شود افراد کشور محل تولد خود را ترک کنند، به بهبود شرایط زندگی شخصی و خانوادگی آنها مربوط می‌شود. مطالعات اخیر همچنین عوامل دیگری مانند آرزوها، ترجیحات و فرصت‌ها را برجسته کرده است که در تصمیم‌گیری برای مهاجرت مؤثر می‌باشند (Kurekova, 2011; De Haas, 2011).

1 Everett Lee

2 Push Factors

3 Pull factors

پیشینه پژوهش

علی و همکاران به بررسی تأثیر فلاکت اقتصادی بر خروج سرمایه انسانی می‌پردازند. نتایج نشان می‌دهد که با افزایش فلاکت اقتصادی خروج سرمایه انسانی از کشور پاکستان بطور معناداری افزایش می‌یابد. همچنین سایر شاخص‌های اقتصادی تأثیر معناداری بر خروج سرمایه انسانی دارد. محققان کنترل شاخص فلاکت را به عنوان یکی از ارکان استراتژی کنترل مهاجرت پیشنهاد می‌کنند (Ali et al., 2015).

عرب مازار و همکاران در مطالعه‌ای تحت عنوان «مهاجرت نیروی کار از ایران به کشورهای OECD و عوامل اقتصادی مؤثر بر آن» تلاش کردند عوامل اقتصادی مؤثر بر مهاجرت نیروی کار ایران را طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۲ مورد بررسی قرار دهند. در این مطالعه برای بررسی مساله از مبانی نظری الگوی جاذبه و روش تخمین داده‌های تابلویی استفاده شده است. در این مطالعه مهاجرت نیروی کار از ایران به ۸ کشور عضو OECD بررسی شده است که بیشترین سهم از مهاجرت نیروی کار ایرانی را داشته‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از آن بوده که متغیرهای جمعیت، تجارت خارجی و رشد اقتصادی موجب کاهش روند مهاجرت می‌شوند و در مقابل افزایش در جمعیت، تجارت خارجی، رشد اقتصادی و دستمزد کشورهای مقصد، به علاوه افزایش نرخ بیکاری در ایران و تعداد مهاجران ایرانی در کشورهای مقصد نیز موجب افزایش مهاجرت نیروی کار شده و عوامل جاذبه‌ی مهاجرت به کشورهای OECD شناخته شده‌اند. محققان اظهار می‌کنند که با توجه به تأثیر معنادار و قابل توجه متغیرهای نرخ بیکاری و رشد اقتصادی کشور در جریان مهاجرت، برنامه‌ریزی برای بهبود شرایط اقتصادی به منظور کنترل روند صعودی آن ضروری به نظر می‌رسد (Arabmazar et al., 2017).

قلی‌پور و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر عدالت اجتماعی بر مهاجرت نخبگان» چنین نتیجه‌گیری می‌کنند که بین ابعاد عدالت اجتماعی؛ یعنی عدالت توزیعی، عدالت احساسی، عدالت رویه‌ای، عدالت مراوده‌ای و عدالت اطلاعاتی با مهاجرت نخبگان رابطه معنی‌داری وجود دارد (Gholipour et al., 2007).

رضایی و صادقی به بررسی تمایل ایرانی‌ها به مهاجرت و عوامل تعیین‌کننده آن پرداختند. نتایج نشان می‌دهد حدود یک چهارم پاسخگویان میل به مهاجرت از ایران دارند. افرادی که در سودای مهاجرت از ایران هستند اغلب مرد، مجرد، جوان، تحصیل‌کرده دانشگاهی، با رضایت اجتماعی پایین، متعلق به طبقه اجتماعی متوسط و بالا و ساکن در شهرهای بزرگ هستند (Rezaei & Sadeghi, 2021). شاه‌آبادی و جامه‌بزرگی به بررسی تأثیر آزادی اقتصادی، سیاسی و مدنی بر مهاجرت پرداختند. یافته‌های مطالعه حاکی است شاخص آزادی اقتصادی و فقدان آزادی سیاسی و مدنی تأثیر منفی و معناداری بر جریان مهاجرت و مهاجرت نخبگان دارد. متغیر نرخ بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاهی بر جریان مهاجرت تأثیر بی‌معنا و بر مهاجرت نخبگان تأثیر مثبت و معنادار دارد (Shahabadi & Bozorgi, 2014).

خرم و میرزائی با مرور سیستماتیک مطالعات انجام شده میزان درآمد، جایگاه شغلی، امنیت شغلی، تسهیلات ادامه تحصیل و تکنولوژی آموزشی، روابط تیمی در محیط کار و امکانات و وضعیت خانوادگی را به عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر مهاجرت شناسایی کرده‌اند (Khorram & Mirzaei, 2023).

مطالعات امانی و همکاران نشان می‌دهد که ریسک کشوری و زیرشاخص‌های آن در هر سه گروه از کشورهای با ریسک سیاسی پایین، متوسط و بالا دارای تأثیر مثبت در جهت افزایش مهاجرت نخبگان است و این تأثیر در کشورهای با سطح ریسک سیاسی متوسط و بالا بیشتر است. از طرف دیگر، شاخص توسعه انسانی نیز دارای تأثیر منفی و معنادار بر مهاجرت نخبگان در کشورهای مورد مطالعه است (Amani et al., 2023).

حسینی و همکاران به مطالعه علل مهاجرت ورزشکاران نخبه از ایران پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که اولویت بندی عوامل مؤثر بر مهاجرت ورزشی ورزشکاران تیم‌های ملی به این ترتیب است: مدیریتی، اجتماعی، سیاسی، روان‌شناختی، فرهنگی و اقتصادی (Hoseini et al., 2019).

حسینی و همکاران با بررسی عوامل موثر بر گرایش نخبگان فرهنگی به مهاجرت به کشورهای توسعه‌یافته نتیجه‌گیری می‌کنند که گرایش نخبگان به مهاجرت به کشورهای توسعه‌یافته در حد بالا وجود دارد و به ترتیب عوامل فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی جامعه مبدأ در مهاجرت این گروه بسیار موثر بوده است (Hosseini et al., 2020).

مطالعه حق‌دوست و همکاران در زمینه مهاجرت نیروی انسانی در حوزه سلامت نشان می‌دهد که میل به مهاجرت در بین دانشجویان و شاغلان حوزه سلامت بسیار پررنگ بوده و بسیاری از افراد شرکت‌کننده در نظرسنجی به دلیل مسائل اقتصادی و اجتماعی تصمیم به مهاجرت دارند (Haghdoust et al., 2022).

نوبهار و همکاران در مطالعه‌ای تحت عنوان «بررسی رابطه بین بیکاری و خالص مهاجرت: رهیافت اقتصادسنجی فضایی» به موضوع مهاجرت در درون کشور از منظر اقتصادی پرداخته‌اند. هدف اصلی آنها از این مطالعه بررسی رابطه بین بیکاری و نرخ خالص مهاجرت بوده است. بنابراین رابطه بین این دو متغیر را با استفاده از داده‌های تمامی شهرستان‌های کشور طی دوره زمانی ۱۳۸۵-۹۵، با رویکرد علیت فضایی مورد بررسی قرار داده‌اند و سپس به برآورد مدل مهاجرت با روش اقتصادسنجی فضایی پرداخته‌اند. نتایج حاصل از آزمون علیت فضایی موید وجود رابطه علی بین خالص مهاجرت و بیکاری بوده است و جهت رابطه از بیکاری به خالص مهاجرت می‌باشد. همچنین نتایج حاصل از برآورد مدل مهاجرت با استفاده از روش وقفه فضایی متغیرهای توضیحی (SLX) بیانگر آن است که از بین متغیرهای پژوهش، متغیرهای نرخ بیکاری، سهم اشتغال صنعتی، تولید ناخالص داخلی سرانه، سهم جمعیت جوان از کل جمعیت و تحصیلات مهم‌ترین عوامل مؤثر بر خالص مهاجرت بوده و دارای اثرات مستقیم و سرریز فضایی معناداری بر خالص مهاجرت هستند. همچنین متغیر بیکاری به عنوان اصلی‌ترین متغیر پژوهش دارای اثر مستقیم منفی و اثر سرریز فضایی مثبت بر خالص مهاجرت است. به عبارت دیگر افزایش بیکاری در یک شهرستان موجب کاهش خالص مهاجرت در آن شهرستان و افزایش خالص مهاجرت در شهرستانهای مجاور می‌شود (Nobahar et al., 2021).

میدا در پژوهشی به بررسی تاثیر شکاف درآمدی درون یک کشور و تفاوت درآمد بین کشور مبدأ و مقصد مهاجران، عوامل فرهنگی، جغرافیایی و جمعیتی در جریان مهاجرت در بین سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۵ کشورهای OECD پرداخته است. بر اساس نتایج این پژوهش، افزایش میانگین فرصت‌های کسب درآمد در کشور میزبان مهاجران سبب افزایش جریان مهاجرت می‌شود. همچنین، با افزایش فاصله جغرافیایی بین کشور فرستنده و پذیرنده مهاجر از میزان مهاجرت کاسته می‌شود. همچنین این پژوهش از تاثیر عوامل فرهنگی روی مهاجرت حمایت نمی‌کند، اما اثر عوامل جمعیتی (مثل سهم جمعیت جوان کشور فرستنده مهاجر در مقایسه با کل جمعیت) را روی جریان مهاجرت مهم قلمداد می‌کند (Mayda, 2005).

رایسن و همکاران ابعاد جریان دو طرفه مهاجرت به ۱۹ کشور بین سال‌های ۱۹۹۸ و ۲۰۰۷ میلادی را بررسی کرده‌اند. آنها در این مطالعه جریان مهاجرت را از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته به این ۱۹ کشور در نظر گرفته‌اند. در این مطالعه به منظور بررسی پویایی مهاجرت، هم وقفه متغیر وابسته مهاجرت و هم اثر مهاجران هم ملیت در کشور پذیرنده مهاجرت را در نظر گرفته‌اند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که مهاجران در درجه اول به علت فرصت کسب درآمد بالاتر و رشد بیشتر تمایل به مهاجرت دارند. همچنین، افزایش کوتاه‌مدت اشتغال در کشورهای پذیرنده مهاجر به افزایش جریان ورودی مهاجر هم از کشورهای در حال توسعه و هم از کشورهای توسعه یافته منجر می‌شود. بر اساس نتایج، افزایش خدمات عمومی در کشور مهاجرپذیر به کاهش جریان ورودی مهاجر از جانب کشورهای توسعه یافته و افزایش جریان ورودی مهاجر از کشورهای در حال توسعه به ۱۹ کشور مورد مطالعه منجر می‌شود. در نهایت نتایج این پژوهش به تایید اثر مهاجران هم ملیت در کشور مهاجرپذیر در افزایش تعداد مهاجر وارد شده به کشورهای مورد مطالعه می‌پردازد و حکایت از آن دارد که در بررسی موضوع مهاجرت باید از مدل‌های پویا بهره برد (Ruyssen et al., 2014).

اوربانسکی عوامل رانشی و کششی را که بر مهاجرت بین رومانی و لهستان تاثیر می‌گذارند، مورد بررسی قرار می‌دهد. این مطالعه با استفاده از داده‌های اولیه جمع‌آوری شده از مهاجران در هر دو کشور با استفاده از یک پرسشنامه ساختاریافته انجام شده است. فرضیه پژوهش با استفاده از تحلیل رگرسیون چندگانه مورد تجزیه و تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است. یافته‌های مطالعه نشان

می‌دهد که عوامل کششی در مقایسه با عوامل رانشی تأثیر بیشتری بر مهاجرت در این دو کشور دارند. پنج عامل از شش عامل کششی (اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در لهستان و اقتصادی و سیاسی در رومانی) در مقایسه با دو عامل (اجتماعی در لهستان و رومانی) از شش عامل رانشی، معنی‌دار بودند. عوامل اقتصادی کششی عوامل مهمی در مهاجرت در همه کشورها بودند. عوامل سیاسی کششی بیشترین تأثیر را در هر دو کشور داشتند، زیرا آنها بر مهاجران در رومانی تأثیر گذاشتند. عوامل اقتصادی از جمله امید به یافتن شغل بهتر و زندگی بهتر در کشورهای خارجی عمده‌ترین عواملی هستند که بر مهاجرت تأثیر می‌گذارند (Urbański, 2022).

توماس و همکاران در یک مقاله مروری به بررسی محرک‌های مهاجرت کارکنان بخش سلامت پرداختند. نتایج نشان می‌دهد محرک مهاجرت در سطح کلان، دستمزد و مشکلات امنیتی هستند. در مقایسه، چشم انداز شغلی، محیط کاری خوب و رضایت شغلی محرک‌های اصلی در سطح متوسط هستند. این محرک‌های کلیدی در طول پنج دهه گذشته نسبتاً ثابت مانده‌اند (Toyin-Thomas et al., 2023).

بررسی مطالعات انجام شده نشان می‌دهد عوامل اقتصادی از محرک‌های اصلی مهاجرت در مطالعات مختلف ذکر شده است. در بین متغیرهای اقتصادی شاخص‌های مربوط به وضعیت اشتغال و نرخ بیکاری در بیشتر مطالعات مورد توجه قرار گرفته است. همچنین مرموط‌مطالعات فوق نشان می‌دهد که شاخص فلاکت اقتصادی، تفاوت درآمد کشور مبدا و مقصد، دستمزد نیروی کار، رشد اقتصادی و .... از متغیرهایی است که تأثیر معناداری بر مهاجرت داشته است. وجود رابطه علیت و جهت این رابطه بین بیکاری و مهاجرت در مطالعات مختلف متفاوت بوده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که رابطه علت و معلولی بین مهاجرت و بیکاری در مناطق (کشورها) مختلف به دلیل تفاوت در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متفاوت است.

بررسی مطالعات انجام شده در ایران نیز نشان می‌دهد که مطالعات محدودی در خصوص علل اقتصادی پدیده مهاجرت بین‌المللی ایرانیان انجام شده است. تاکنون در ایران مطالعه‌ای در مورد تأثیر شاخص فلاکت که در برگیرنده دو متغیر مهم تورم و بیکاری به عنوان شاخص‌های مهم عملکرد اقتصادی است، انجام نشده است. همچنین مطالعه حاضر از حیث روش پژوهش نیز دارای نوآوری است. این مطالعه با بهره‌گیری از روش خود رگرسیون برداری با وقفه‌های توزیعی امکان بررسی سطح و وقفه متغیرهای توضیحی را بر متغیر وابسته مهاجرت فراهم می‌نماید.

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی انجام و برای گردآوری اطلاعات از روش اسنادی - کتابخانه‌ای استفاده شده است. تمامی داده‌های متغیرهای مورد نظر به صورت سالیانه برای دوره زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ از شاخص‌های توسعه بانک جهانی استخراج شده و همچنین برای تکمیل داده‌های مهاجرت از بانک داده‌های سازمان بین‌المللی مهاجرت استفاده شده است.^۱

برای بررسی ارتباط میان متغیرها از روش خود توضیح با وقفه‌های توزیعی^۲ استفاده شده است. در بسیاری از مدل‌های اقتصادی و مالی، تأثیرگذاری متغیرهای توضیحی با تاخیرهای قابل توجهی مواجه‌اند. به عنوان مثال اثر یک سیاست پولی انبساطی بر متغیرهای مورد نظر، با تاخیر ظاهر می‌شود و یا اینکه اثر سرمایه‌گذاری‌های جدید بر ایجاد ظرفیت تولید و مقدار تولید، دارای تاخیرهایی است. اثرات تاخیری بیانگر آن است که اگر مقدار X_t امروز تغییر کند، اثر آن در امروز و روزهای آینده ظاهر خواهد شد. مدل‌هایی که برای بررسی اثرات تاخیری ارائه می‌شوند، معروف به مدل‌های با وقفه توزیعی (Distributed Lag) هستند که یکی از جدیدترین روش‌ها برای این بررسی‌ها، روش خود توضیح با وقفه‌های توزیعی یا ARDL است. در این مدل، متغیر وابسته تحت تأثیر وقفه‌های این متغیر و سایر متغیرهای مستقل قرار دارد.

شکل کلی مدل به صورت معادله (۱) می‌باشد:

$$Y_t = \mu + \gamma_1 Y_{t-1} + \beta_0 X_t + \beta_1 X_{t-1} + u_t \quad \text{معادله (۱)}$$

^۱ International Migrant Stock, 2024; World Development Indicators, 2022..

^۲ Autoregressive Distributed Lag

همانگونه که ملاحظه می‌شود، در سمت راست رگرسیون متغیر وابسته با وقفه‌های مختلف و همچنین متغیر یا متغیرهای مستقل با وقفه‌های متفاوت وجود دارد. ضمناً در صورتیکه در سمت راست رگرسیون، چندین متغیر مستقل مختلف داشته باشیم، میزان وقفه هر کدام از متغیرها در نگارش مدل ARDL به ترتیب لحاظ می‌گردد. مثلاً اگر مدل سه متغیر X_1 , X_2 , X_3 داشته باشیم، آنگاه مدل ARDL به صورت $ARDL(a, b, c, d)$ خواهد بود که a , b , c و d به ترتیب وقفه‌های متغیر وابسته و متغیرهای مستقل خواهد بود. مدل $ARDL(p, q)$ به صورت معادله (۲) خواهد بود:

$$Y_t = \mu + \sum_{j=1}^p \gamma_j Y_{t-j} + \sum_{j=0}^q \beta_j X_{t-j} + u_t \quad \text{معادله (۲)}$$

یافته‌ها

در این قسمت تاثیر هریک از متغیرهای مورد بررسی بر مهاجرت بررسی می‌شود. ابتدا آزمونهای مربوط به مدل و برآورد مدل ارائه می‌گردد و سپس تاثیر هریک از متغیرها مورد بررسی قرار می‌گیرد. یکی از ویژگی‌های مهم در موضوع تحلیل داده‌های سری زمانی که تاثیر زیادی روی رفتار سری دارد، ایستایی است. اگر متغیرهای مستقل و وابسته‌ی پژوهش فرآیندهای تصادفی غیرایستا یا انباشته ۲ باشند، در این صورت مدل‌بندی متغیر وابسته از روی متغیر(های) مستقل بصورت یک مدل رگرسیون کمترین مربعات معمولی ۳ (OLS) ممکن است منجر به یک رگرسیون جعلی ۴ شود. ایستایی سری‌های زمانی به ویژگی‌های آماری یک سری مانند میانگین و واریانس آن در طول زمان مربوط می‌شود. اگر هر دوی میانگین و واریانس در طی زمان ثابت باشد آنگاه سری زمانی فرآیند ایستا نامیده می‌شود. به عبارت بهتر، در یک فرآیند ایستا، فرآیند گام تصادفی ۵ یا دارای ریشه واحد ۶ نیست. در غیر این صورت سری یک فرآیند غیر ایستا خواهد بود. ایستایی سری‌های زمانی یکی از فرضیات لازم و پیش نیاز تحلیل داده‌های سری زمانی است. اگر سری زمانی ایستا نشد، یک روش می‌تواند استفاده از تفاضل‌گیری باشد. در این بخش، از آزمون دیکی-فولر افزوده ۷ برای بررسی ایستایی استفاده شده است. اگر سری زمانی ایستا بود گوییم از مرتبه صفر انباشته است و می‌نویسیم $I(0)$. در صورتی که با تفاضل‌گیری مرتبه اول ایستا باشد گوییم از مرتبه یک انباشته است و می‌نویسیم $I(1)$ و تعریف به همین صورت ادامه می‌یابد. نتایج آزمون دیکی - فولر افزوده نشان داد که اگر چه هیچکدام از متغیرهای مورد مطالعه ایستا نبودند ولی با تفاضل‌گیری مرتبه اول ایستا شدند (جدول ۱).

جدول (۱). نتایج آزمون دیکی-فولر افزوده برای متغیرهای پژوهش

نام متغیر	$I(0)$	$I(1)$	مقدار p
	آماره	آماره	
نرخ فلاکت	-۱/۵۶۲	-۵/۲۴۰	۰/۰۰۰۱
ضریب جینی	-۱/۵۰۷	-۳/۸۵۷	۰/۰۱۳۹
(تولید ناخالص داخلی)	-۱/۳۲۴	-۳/۵۰۷	۰/۰۳۸۶
جمعیت	-۱/۳۴۷	-۳/۷۴۶	۰/۰۱۹۵
(مهاجرت)	-۰/۹۳۷	۳/۵۴۸	۰/۰۳۴۵

1 Non-stationary

2 Integrated

3 Ordinary least squares

4 Spurious regression

5 Random walk

6 Unit root

7 Augmented Dickey-Fuller test

* p-مقدار گزارش شده مقدار تقریبی مکینون ۱ است.

در مدل ARDL ابتدا لازم است وقفه بهینه مشخص شود. برای این منظور با توجه به محدود بودن تعداد داده‌ها از معیار شوارز استفاده شده است. مدل بهینه به صورت $ARDL(1,0,2,0,2)$ انتخاب شده است که نشان دهنده وقفه بهینه به ترتیب برای متغیرهای مهاجرت، جمعیت، شاخص فلاکت، ضریب جینی و تولید ناخالص داخلی است. نتیجه تخمین مدل ARDL به صورت جدول (۲) است.

جدول (۲). مشخص کردن وقفه بهینه

متغیرها	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	احتمال
LOG(MIG(-1))	۰/۳۹۹۳	۰/۲۱۵۳	۱/۸۵۳۹	۰/۰۹۰۷
LOG(POP)	۱/۳۳۷۹	۰/۴۱۲۲	۳/۲۴۵۴	۰/۰۰۷۸
MISERY	۰/۰۰۰۲	۰/۰۰۰۵	۰/۴۰۰۶	۰/۶۹۶۴
MISERY(-1)	۰/۰۰۰۲	۰/۰۰۰۵	۰/۳۵۳۱	۰/۷۳۰۷
MISERY(-2)	۰/۰۰۲۲	۰/۰۰۰۵	۴/۰۶۶۳	۰/۰۰۱۹
GINI	۰/۰۵۳۷	۰/۳۷۵۳	۰/۱۴۳۱	۰/۸۸۸۸
LOG(GDP)	-۰/۰۰۰۲	۰/۰۲۴۶	-۰/۰۰۹۵	۰/۹۹۲۶
LOG(GDP(-1))	۰/۰۳۷۱	۰/۰۳۲۲	۱/۱۵۱۸	۰/۲۷۳۸
LOG(GDP(-2))	-۰/۰۹۸۰	۰/۰۳۴۰	-۲/۸۷۴۶	۰/۰۱۵۱
C	-۱۵/۷۱۹۱	۴/۳۷۹۲	-۳/۵۸۹۴	۰/۰۰۴۲

در مرحله بعدی بایستی به بررسی این موضوع بپردازیم که آیا رابطه بلند مدت میان متغیر وابسته و متغیرهای مستقل وجود دارد. بدین منظور از آزمون باند استفاده می‌شود. نتیجه این آزمون در جدول (۳) نشان داده شده است. با توجه به تعداد محدود داده‌ها از دو وقفه برای انجام آزمون باند استفاده شده است. بر اساس نتایج آزمون و بر اساس مقدار آماره F فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه بلند مدت میان متغیرها رد می‌شود و بنابراین بین متغیرهای مورد بررسی رابطه بلند مدت وجود دارد. جدول (۴) نتیجه تخمین رابطه بلند مدت میان متغیرها را نشان می‌دهد.

جدول (۳): وجود یا عدم وجود رابطه بلند مدت بین متغیرها

آماره آزمون	ارزش
F	۲۳/۵۶۹۸
اندازه نمونه	۳۰
I(0)	I(1)
۲/۵۲۵	۳/۵۶۰
۲/۲۰۰	۳/۰۹۰
۲/۵۶۰	۳/۰۵۸
۳/۴۹۰	۴/۲۲۳
۳/۲۹۰	۴/۲۸۰
۴/۳۷۰	۵/۸۴۰

جدول (۴): نتیجه تخمین رابطه بلند مدت میان متغیرها

متغیرها	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	احتمال
LOG(POP)	۲/۲۲۷۴	۰/۱۵۴۱	۱۴/۴۴۹۴	۰/۰۰۰۰
MISERY(-1)	۰/۰۰۴۲	۰/۰۰۱۷	۲/۴۷۸۱	۰/۰۲۴۷
GINI	۰/۰۸۹۴	۰/۶۴۲۴	۰/۱۳۹۲	۰/۸۹۱۰

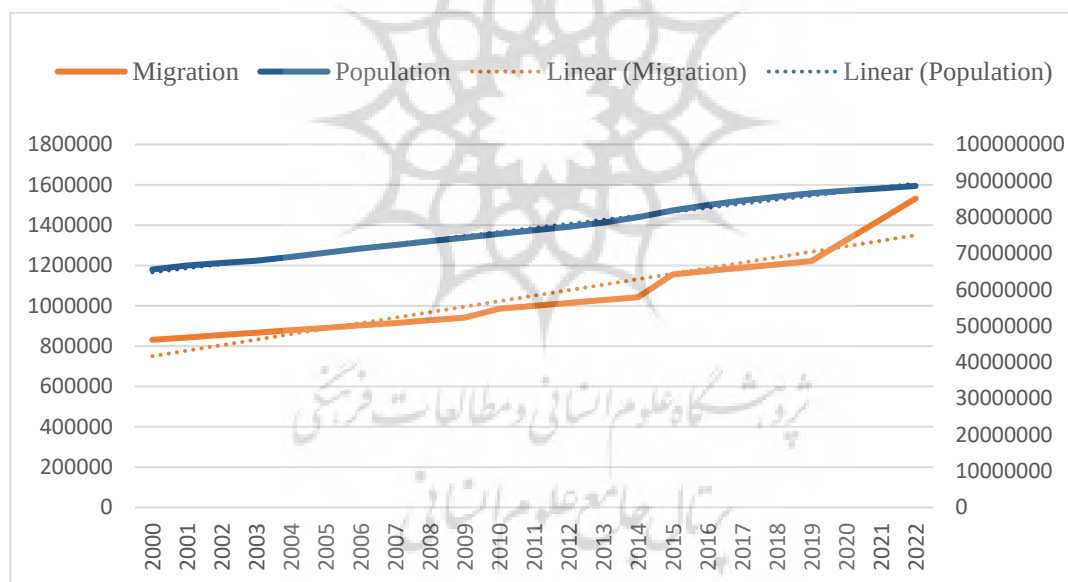
LOG(GDP(-1))	-۰/۱۰۱۶	۰/۰۲۰۶	-۴/۹۲۶۱	۰/۰۰۰۲
C	-۲۶/۱۶۸۵	۲/۹۱۸۲	-۸/۹۶۸۰	۰/۰۰۰۰

بنابراین تصریح مدل به صورت معادله (۳) خواهد بود:

$$\text{CE} = \text{LOG}(\text{MIG}(-1)) - (2.2274 * \text{LOG}(\text{POP}) + 0.0042 * \text{MISERY}(-1) + 0.0894 * \text{GINI} - 0.1016 * \text{LOG}(\text{GDP}(-1)) - 26.168528) \quad (3)$$

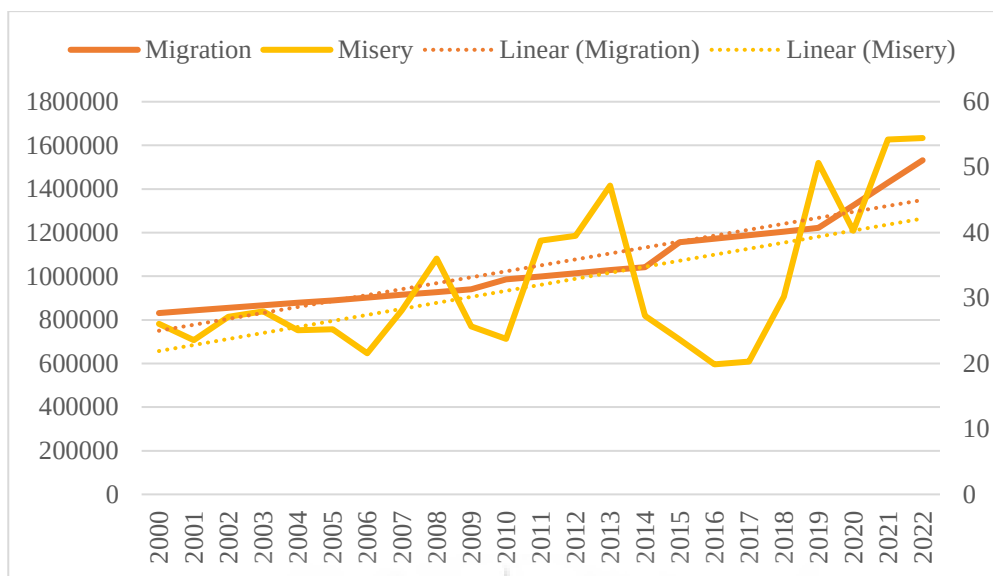
نتایج فوق نشان می‌دهد که متغیرهای جمعیت، شاخص فلاکت و تولید ناخالص داخلی تاثیر معنی‌داری بر مهاجرت از ایران دارند و تاثیر ضریب جینی بر مهاجرت معنا دار نیست.

ضریب ۲/۲۲ برای متغیر جمعیت نشان می‌دهد که یک درصد افزایش در جمعیت، مهاجرت را ۲/۲۲ درصد افزایش می‌دهد که نشان دهنده سرعت بیشتر مهاجرت نسبت به رشد جمعیت است. مطابق انتظارات تئوریک این متغیر تاثیر مثبت و معنی‌داری بر مهاجرت دارد. بررسی روند تغییرات جمعیت و مهاجرت نیز موید رابطه مثبت بین این دو متغیر است که در نمودار ۱ نشان داده شده است. همانگونه که مشاهده می‌شود شیب مهاجرت بیش از شیب جمعیت است که موید نتیجه بدست آمده مبنی بر سرعت بیشتر مهاجرت نسبت به جمعیت است. تاثیر مثبت جمعیت بر مهاجرت در مطالعات ابراهیم و همکاران (۲۰۱۹)، میدا (۲۰۰۵)، عرب‌مازار (۲۰۱۷) و نوبهار (۲۰۲۱) نیز تایید شده است.

نمودار (۱): روند تغییرات جمعیت و مهاجرت

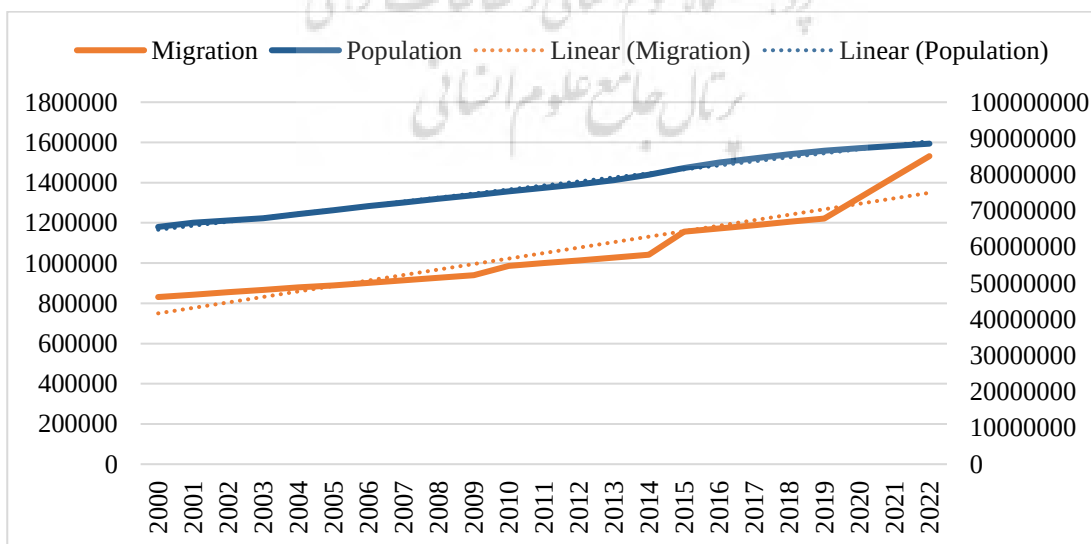
مطابق انتظارات تئوریک شاخص فلاکت باید تاثیر مثبتی بر مهاجرت داشته باشد. نمودار ۳ روند تغییرات این شاخص و مهاجرت را در دوره زمانی مورد بررسی نشان می‌دهد. شاخص فلاکت نیز با یک وقفه تاثیر معنی‌داری بر مهاجرت دارد و بر اساس انتظارات تئوریک با افزایش فلاکت اقتصادی مهاجرت بطور معنی‌داری افزایش می‌یابد. یک واحد افزایش در شاخص فلاکت، مهاجرت را ۰/۰۰۴ درصد افزایش می‌دهد. این نتیجه با نتایج مطالعه علی و همکاران (۲۰۱۵) همراستا است. همچنین با توجه به اینکه شاخص فلاکت مجموع نرخ بیکاری و نرخ تورم است، مطالعات عرب‌مازار و همکاران (۲۰۱۷)، شاه‌آبادی و بزرگی (۲۰۱۴) و نوبهار و همکاران (۲۰۲۱) نیز موید تاثیر نرخ بیکاری بر مهاجرت است.

نمودار (۲). روند تغییرات شاخص فلاکت و مهاجرت

در این مطالعه همچنین تاثیر ضریب جینی به عنوان شاخص نابرابری اقتصادی بر مهاجرت مورد بررسی قرار گرفت که نتایج نشان می‌دهد با توجه به احتمال بالای ۵ درصد در مدل برآورد شده، این متغیر در بازه زمانی مورد بررسی تاثیر معناداری بر مهاجرت نداشته است.

رشد اقتصادی یا یک وقفه تاثیر معناداری برمهاجرت دارد. به عبارت دیگر رشد اقتصادی باعث کاهش مهاجرت می‌شود. یک درصد افزایش رشد اقتصادی می‌تواند نرخ مهاجرت را ۰/۱۰ درصد کاهش دهد. در نمودار ۳ روند تغییرات رشد اقتصادی و مهاجرت نشان داده شده است. همچنین به منظور فهم دقیقتری از ارتباط این دو متغیر، روند خطی حرکت متغیرها نیز ارائه شده است. مشاهده می‌شود که روند حرکت دو متغیر در جهت عکس یکدیگر است و به عبارتی با کاهش رشد اقتصادی مهاجرت افزایش می‌یابد. این نتیجه با نتیجه مطالعه عرب‌مازار و همکاران (۲۰۱۷) همراستا است.

نمودار (۳). روند تغییرات رشد اقتصادی و مهاجرت

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به بررسی تاثیر عوامل اقتصادی با تاکید بر شاخص فلاکت بر مهاجرت می‌پردازد. در این راستا متغیرهای رشد اقتصادی، شاخص فلاکت و شاخص نابرابری است به عنوان متغیرهای اساسی اقتصاد کلان مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین متغیر جمعیت به عنوان متغیر کنترلی در نظر گرفته شده است. رشد اقتصادی می‌تواند با یک وقفه منجر به کاهش مهاجرت گردد. رشد اقتصادی با خلق فرصت‌های شغلی و افزایش درآمد می‌تواند کیفیت زندگی را بهبود بخشد تا تغییراتی را در تحلیل هزینه و فایده مهاجران بالقوه ایجاد کرده و در نتیجه آنها را به ماندن در کشور و عدم مهاجرت متمایل سازد.

افزایش شاخص فلاکت اقتصادی که به معنی بدتر شدن شرایط اقتصادی است، با یک وقفه منجر به افزایش مهاجرت می‌شود. در واقع کاهش قدرت خرید از طریق تورم و همچنین محدود شدن فرصت‌های شغلی و در نتیجه افزایش نرخ بیکاری تمایل افراد به مهاجرت را افزایش می‌دهد که با یک وقفه یکساله تاثیر آن بر مهاجرت ظاهر می‌شود. نتایج فوق درک بهتری از علل و عوامل مهاجرت از ایران را ارائه می‌کند که این امکان را فراهم می‌نماید تا راهکارهای مؤثری برای مدیریت این پدیده ارائه کرد.

در این مقاله تاثیر عوامل اقتصادی بر مهاجرت از ایران مورد بحث و بررسی قرار گرفت. نتایج نشان می‌دهد که سه عامل کلیدی افزایش جمعیت، نرخ فلاکت و رشد اقتصادی به طور مستقیم بر روند مهاجرت از ایران تأثیرگذار هستند. با افزایش جمعیت، فشار بر منابع اقتصادی و اجتماعی کشور افزایش می‌یابد. در شرایطی که فرصت‌های شغلی و خدمات عمومی به اندازه کافی توسعه نیافته باشد، افراد به دنبال بهبود شرایط زندگی خود، ممکن است تصمیم به مهاجرت بگیرند. نرخ فلاکت که از مجموع دو متغیر نرخ تورم و نرخ بیکاری حاصل می‌شود از مهمترین شاخص‌هایی است که عملکرد اقتصادی را نشان می‌دهد که بطور مستقیم بر قدرت خرید افراد و در نتیجه کیفیت زندگی آنان تاثیر می‌گذارد. بر اساس نتایج افزایش نرخ فلاکت، که شامل نرخ بیکاری و تورم می‌شود، می‌تواند به عنوان یک عامل محرک برای مهاجرت عمل کند. در شرایطی که افراد با مشکلات اقتصادی و عدم دسترسی به فرصت‌های شغلی مواجه هستند، احتمال ترک کشور برای یافتن شرایط بهتر افزایش می‌یابد. در مقابل رشد اقتصادی پایدار و مستمر می‌تواند به کاهش مهاجرت منجر شود. در شرایطی که اقتصاد کشور بهبود یابد و فرصت‌های شغلی بیشتری ایجاد شود، افراد تمایل کمتری به ترک کشور خواهند داشت. این موضوع نشان‌دهنده اهمیت سیاست‌گذاری‌های اقتصادی مؤثر برای حفظ نیروی کار و جلوگیری از فرار مغزها است. برای مدیریت بهتر روند مهاجرت از ایران، لازم است که سیاست‌گذاران به این سه عامل توجه ویژه‌ای داشته باشند.

با توجه به نتایج ارائه شده تقویت رشد اقتصادی نقش اساسی در کنترل مهاجرت می‌تواند داشته باشد. اجرای سیاست‌هایی که منجر به رشد پایدار اقتصادی می‌شوند، مانند سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی، ایجاد فرصت‌های شغلی و بهبود محیط کسب‌وکار، حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، جذب سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند به کاهش نرخ مهاجرت منجر شود. همچنین با توجه به تاثیر معنادار شاخص فلاکت بر مهاجرت، هدفگذاری برای کنترل تورم و کاهش نرخ بیکاری باید به عنوان بخشی از استراتژی کنترل مهاجرت تعریف شود. اجرای سیاست‌های پولی و مالی مناسب برای کنترل تورم و کاهش نرخ بیکاری، بهبود خدمات رفاهی برای کاهش فشار اقتصادی بر خانوارها و همچنین ایجاد امنیت شغلی در این راستا می‌تواند نقش اساسی ایفا نماید.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در پرسشگری‌های میدانی و پاسخ به سؤالات از هیچ کمکی دریغ ننمودند، تشکر می‌کنند.

حمایت مالی

این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی نوع دوم تحت عنوان "تاثیر مهاجرت نیروی کار بر متغیرهای کلان اقتصادی: رهیافت تعادل عمومی" به شماره قرارداد ۱۴۰۲/۵/۹/۶۳۱۲ است که با حمایت دانشگاه محقق اردبیلی انجام شده است. مجری طرح: محمد حسن زاده.

References

- Alaeddini, F., Fatemi, R., Ranjbaran Jahromi, H., Fezzadeh, A., Ardalan, A., Hoseinpour, A., Asghari Rodsari, E., Eskandari, S., Tavakoli, H., Mirzasadeghi, A., & Razavi, A. (2005). The inclination to immigration and the related factors among Iranian physicians. *Hakim-Journal*, 8(3), 9–15. <http://hakim.tums.ac.ir/article-1-298-fa.html>
- Ali, A., Mujahid, N., Rashid, Y., & Shahbaz, M. (2015). Human capital outflow and economic misery: Fresh evidence for Pakistan. *Social Indicators Research*, 124, 747–764.
- Álvarez-Martínez, M. T., & Polo, C. (2017). The short-run effects of EU funds in Spain using a CGE model: the relevance of macro-closures. *Journal of Economic Structures*, 6(1). <https://doi.org/10.1186/S40008-017-0077-8>
- Amani, R., Javaheri, B., & Ghorbani, Z. (2023). Country Risk, Human Development and the Brain Drain. *The Journal of Economic Policy*, 15(29), 241–282. <https://doi.org/10.22034/epj.2023.20254.2447>
- Arabmazar, A., Moshrefi, R., & mostafazadeh, mohammad. (2017). Iranian Labor Migration to OECD Countries and Economic Factors Affecting it. *Journal of Economics and Modelling*, 8(30), 63–94. https://ecoj.sbu.ac.ir/article_52215.html
- Beidi, R., Arbabi Sabzevari, A. (2022). Empowering Informal Settlements by Emphasizing the Social Capital Approach(Case Study:the City of Islamshahr). *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 3(3),1-23. https://www.srds.ir/article_163761.html
- Bean, F. D., & Brown, S. K. (2014). Demographic analyses of immigration. In *Migration Theory* (pp. 67–89). Routledge.
- Bohlman, H. R. (2010). The macroeconomic impact of skilled emigration from South Africa: a CGE analysis. Melbourne: Centre of Policy Studies, Monash University.
- Carling, J., & Collins, F. (2020). Introduction: Aspiration, desire and drivers of migration. In *Aspiration, Desire and the Drivers of Migration* (pp. 1–18). Routledge.
- Castles, S., & Kosack, G. (1972). The function of labour immigration in Western European capitalism. *New Left Review*, 73, 3.
- De Haas, H. (2011). The determinants of international migration. International Migration Institute.
- Faridi, R. (2018). Migration Theories: Lee's Push Pull Theory. Obtenido de Blog de Rashid: un portal educativo: <https://rashidfaridi.com> ....
- Gholipour, A., Fattahi, M., & Pirannejad, A. (2007). The impact of social justice on elite migration. *Rahyaft*, 17(40). https://rahyaft.nrisp.ac.ir/article_13450.html
- Gurieva, L. K., & Dzhioev, A. V. (2015). Economic theories of labor migration. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(6 S7), 101.
- Haghdoost, A. A., Noorihekmat, S., Talaei, B., Malekpour Afshar, R., Salavati, B., Behzadi, F., & Bazrafshan, A. (2022). An Investigation of Factors Associated with Emigration of the Health Workforce in Iran in 2022. *Iranian Journal of Culture and Health Promotion*, 6(2), 205–213.
- Hashemi dizaj, A. and Ali Mohammad Al-Tamimi, A. (2026). Asymmetric Effects of Inflation on Unemployment Rate in Iraq country Using Quantile Regression Method. *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 6(4), 1-14. https://www.srds.ir/article_215215.html
- Hoseini, Z., Honari, H., & Ghafouri, F. (2019). Identifying and Prioritizing Factors Affecting Immigration of Elite athletes in Iran. *Human Resource Management in Sports*, 6(2), 257–276. <https://doi.org/10.22044/shm.2019.7698.1858>

Hosseini, S. K., Saboori, K. H., & Madani, S. (2020). The effective factors on cultural elites tendency to migration to developed country.

Ibrahim, H., Al Sharif, F. Z., Satish, K. P., Hassen, L., & Nair, S. C. (2019). Should I stay or should I go now? The impact of “pull” factors on physician decisions to remain in a destination country. *The International Journal of Health Planning and Management*, 34(4), e1909–e1920.

International Migrant Stock. (2024). United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>

Iran migration Observatory. (2021). Iran Migration Outlook.

Jantan, E., Falahi, M. A., & Seifi, A. (2015). The Determinants of Migration from Developed and Developing Countries to the U.S. *Ferdowsi University of Mashhad Journal of Social Sciences*, 12(1), 167–196. <https://doi.org/10.22067/jss.v12i1.18743>

Khorram, A., & Mirzaei, A. (2023). Causes of Nurses' Migration, A Systematic Review. *Qom-Univ-Med-Sci-J*, 17(0), 639–655. <https://doi.org/10.32598/qums.17.2900.1>

Kritz, M. M. (2009). Improving International Migration Governance. *Center for Migration Studies Special Issues*, 22(1), 56–67.

Kurekova, L. (2011). Theories of migration: Conceptual review and empirical testing in the context of the EU East-West flows. *Interdisciplinary Conference on Migration. Economic Change, Social Challenge*, 4, 6–9.

Leal, D. F., & Harder, N. L. (2021). Global dynamics of international migration systems across South–South, North–North, and North–South flows, 1990–2015. *Applied Network Science*, 6(1), 8. <https://doi.org/10.1007/s41109-020-00322-x>

Lull, J. (2018). The effect of immigration on wages: exploiting exogenous variation at the national level. *Journal of Human Resources*, 53(3), 608–662.

Mayda, A. M. (2005). International migration: A panel data analysis of economic and non-economic determinants. Available at SSRN 725441.

Mirzamostafa, S., & Ghasemi, P. (2013). Investigating Factors Affecting Interprovincial Migration by Using Gravity Models. *Fiscal and Economic Policies*, 1(3), 71–96. <http://qjfeip.ir/article-1-42-fa.html>

Mahmoud Neda, G. and Hashemi dizaj, A. (2025). Investigating the factors affecting the inflation rate with an emphasis on exchange rate fluctuations in the Iraqi economy. *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 6(1), 297–314. https://www.srds.ir/article_216282.html

Motaghi, S. (2015). The impact of economic factors on migration in Iran (Emphasis on income and employment indicators). *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 3(Vol 3-No 11), 63–74. https://www.jmsp.ir/article_11014.html

Nobahar, E., Ghorbani, F., & Hadadmoghadam, M. (2021). Investigating the relationship between unemployment and net Immigration: A spatial econometric approach. *Journal of Economic Research and Policies*, 29(98), 135–176.

Oskooe, S. A. P., & Akbari, L. T. (2015). The relationship between the literacy rate and emigration in Iran. *Sociological studies*, 1, 73–83. <http://sanad.iau.ir/fa/Article/957767>

Rezaei, M., & Sadeghi, R. (2021). Migration Aspiration of Iranians and Its Determinants. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 10(18), 35–62. <https://doi.org/10.22084/csr.2021.21216.1772>

Ruyssen, I., Everaert, G., & Rayp, G. (2014). Determinants and dynamics of migration to OECD countries in a three-dimensional panel framework. *Empirical Economics*, 46, 175–197.

- Sadeghi, A., & Ofoghi, N. (2005). The role of universities in reducing elite migration. *Rahyaft*, 15(36). https://rahyaft.nrisp.ac.ir/article_13405.html
- Scholten, P., Pisarevskaya, A., & Levy, N. (2022). An Introduction to Migration Studies: The Rise and Coming of Age of a Research Field. In *Introduction to Migration Studies: An Interactive Guide to the Literatures on Migration and Diversity* (pp. 3–24). Springer.
- Shahabadi, A., & Bozorgi, A. (2014). The Effect of Economic, Political and Civil Freedom on Migration (By Emphasizing on Brain Drain). *Majlis and Rahbord*, 21(77), 41–69. https://nashr.majles.ir/article_14.html
- Sipinen, J., Söderlund, P., & Bäck, M. (2020). The relevance of contextual generalised trust in explaining individual immigration sentiments. *European Societies*, 22(4), 456–479.
- Stark, O., Helmenstein, C., & Prskawetz, A. (1997). A brain gain with a brain drain. *Economics Letters*, 55(2), 227–234.
- Taheri Demneh, M., & Kazemi, M. (2018). The Desire to Migrate Among Young Iranians: A Qualitative Study on Future Images. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 10(4), 53–78. <https://doi.org/10.22035/isih.2018.292>
- Toyin-Thomas, P., Ikhurionan, P., Omoyibo, E. E., Iwegim, C., Ukueku, A. O., Okpere, J., Nnawuihe, U. C., Atat, J., Otakhoigbogie, U., & Orikpete, E. V. (2023). Drivers of health workers' migration, intention to migrate and non-migration from low/middle-income countries, 1970–2022: a systematic review. *BMJ Global Health*, 8(5), e012338.
- Urbański, M. (2022). Comparing push and pull factors affecting migration. *Economies*, 10(1), 21.
- Wallerstein, I. (1989). *The Modern World-System* (1st ed.). Academic Press.
- World development indicators. (2022). Washington, D.C.: The World Bank. <https://search.library.wisc.edu/catalog/999829583602121>
- World migration report. (2020). <https://doi.org/10.18356/b1710e30-en>